

A magyar fejlesztési együttműködés kihívásai

Interjú Jan Bertelínggel, nemzetközi fejlesztési együttműködési
szakértővel

Jan Bertelíng eddigi pályája során számos magas szintű diplomáciai tisztséget töltött be, többek között a kilencvenes években az SNV holland fejlesztési ügynökség vezérigazgatója, Hollandia afganisztáni újjáépítése idején pedig a külügyminisztérium Emberi Jogi, Békeépítési és Humanitárius Ügyek Főosztályának vezetője volt. Jelenleg a nemzetközi fejlesztési kérdésekkel foglalkozó hollandiai szakértői csoport, a World Connectors tagja.

Kül-Világ:

2006. októberben éppen Hollandiától vette át Afganisztánban a baghláni tartományi újjáépítési csoport (PRT) irányítását Magyarország, ami donortevékenységének eddigi legnagyobb vállalkozása. Ön szerint felkészült Magyarország az afganisztáni fejlesztési szerepvállalásra?

Jan Bertelíng:

Magyarország talán komolyabb nehézségeken megy keresztül, mint amilyenekkel Hollandia szembesült. Ez egyrészt az itteni vertikális szervezeti rendszernek, másrészt pedig a civil szervezetek tapasztalatlanságának köszönhető. Afganisztán a világ egyik legproblémásabb országa, és míg a holland civilek a PRT-t megelőzően mintegy ötven éve jelen voltak Afganisztánban, és ezalatt jelentős mennyiségű tapasztalatot szereztek itt, addig a magyar NGO-k életéből kimaradt ez a tanulási időszak, legtöbbjük a PRT-vel kezdte afganisztáni fejlesztési tevékenységét. Így nem is meglepő, hogy Afganisztánban azt mondják, még van mit tanulniuk a magyar civil szervezeteknek.

És a döntéshozók? Hogyan látja az ő felkészültségüket?

Azok közül, akikkel eddig beszéltem, mindenki helyesen felelt a kérdésekre, tudták a jó válaszokat. Azt mondták, tisztában vannak a katonai és a civil tevékenységek összeillesztésének nehézségeivel. Hollandiában is ugyanezt állították a miniszterek 2002-ben, pedig valójában nem ez volt a helyzet. Kezdetben nem volt felhőtlen a kapcsolat a külügyminisztériumon belül a fejlesztési és a biztonságpolitikai szakemberek között, idővel azonban megindult egyfajta párbeszéd és együttműködés a két részleg között. Véleménykülönbségek ugyan továbbra is fennálltak közöttük, ez azonban teljesen természetes. Szerintem hangot kell adni az eltérő álláspontoknak, és el kell fogadni a különbségeket. Éppen azt látom Magyarországon, hogy az emberek egyelőre nem beszélnek a véleménykülönbségekről, inkább mindenki követi a saját elképzelését. Amikor a holland külügyminisztériumban dolgoztam, sokkal nehezebb volt meggyőznünk egyes kérdésekről a védelmi minisztérium civil részlegét, mint a katonait. A katonák ugyanis tudják, hogy mit nem tudnak, és elfogadják a különbségeket.

Az elmúlt két évben, amikor már visszavonultam a minisztériumból, társadalmi vitákban vettem részt. A párbeszéd során sokan elmondták, hogy túl bonyolultnak látják a struktúrát, ahol három tárca, a védelmi, a külügy- és a fejlesztési együttműködési minisztérium is felelős volt a PRT-ért. Én mégis úgy vélem, nem működik a rendszer, ha csak egyetlen minisztérium a felelős: az újjáépítés finanszírozása ugyanis a fejlesztési együttműködés feladata, a katonai jelenlét a védelmi tárcáé, a koordináció és a külpolitikai elemek pedig a külügyminisztérium alá tartoznak. Lehet, hogy túl komplikált a holland struktúra, de kezdetben erre volt szükség ahhoz, hogy a különböző szakemberek eligazodjanak egymás szakzsargonjában, megértsék egymást, és képesek legyenek összeilleszteni tevékenységeiket.

Milyennek látja a jelenlegi magyar struktúrát?

Az a benyomásom, hogy egyelőre nem működik a rendszer. Nem vagyok benne biztos, hogy mindenki a megfelelő feladatot látja el, és hogy a felek tisztában vannak azzal, hogy együttes tervezésre lenne szükség. Kétségtelen ugyanakkor, hogy vannak eltérések a két ország között. Óriási például a különbség a fejlesztési forrásokat illetően: Hollandia 100 millió eurót fordított a PRT-re, Magyarországon pedig 2 millió *(éves szinten, a szerk. megjegyzése)* áll a

* Az interjút készítette: Vári Sára

külügyminisztérium rendelkezésére. Emiatt tehát a két rendszer nem is teljesen összehasonlítható egymással, a rendelkezésre álló pénz ugyanis nagymértékben meghatározza a minisztériumok közötti kapcsolatot. További különbség, hogy Magyarországon a civil-katonai együttműködést (civil and military cooperation, CIMIC), vagyis a katonai egységek által végzett civil jellegű tevékenységeket (pl. iskola vagy sportpálya felépítését a helyi közösség szimpátiájának megnyerése céljából) nem a külügy-, hanem a hadügyminisztérium finanszírozza. Az eltérések ellenére Magyarországnak érdemes lenne felhasználnia a holland tapasztalatokat.

Egyszerűbb a fejlesztéspolitika helyzete azokban az országokban, ahol nincs szükség katonai jelenlétre?

Az alapelv ugyanaz Afganisztánban, mint bármelyik másik fejlődő országban: biztosítani kell, hogy a döntés a kedvezményezettek kezében legyen. Kezdetben sok ostobaságot követtünk el. Azt hittük, a mi feladatunk, hogy megmondjuk a tanzániai lakosságnak, hogyan kell fejlődni. Hogy egy tipikus példát idézzek: a donorok vízszivattyúkat osztanak szét, idővel a szivattyúk meghibásodnak, ám a lakosság nem javíttatja őket meg. Ha azonban ugyanazt a vízszivattyút nem ajándékba kapják a lakosok, hanem meg kell vásárolniuk, – még abban az esetben is, ha a valós költségek töredékéért jutnak hozzá – akkor sajátjukként tekintik és fenntartják azt. A hagyományos projektek nem hozták meg a várt eredményeket, így Hollandia egyre inkább a tulajdonosi szemlélet kialakítását célozza meg, és költségvetési támogatást nyújt egyes partnereinek. Kétségtelen, hogy ennek is van árnyoldala, mivel így kevésbé lehet nyomon követni, hogy mire fordították a támogatást. A holland vállalkozók pedig azért ellenzik a költségvetési támogatási formát, mert a projektfinanszírozással ellentétben ezek a segélyek szabad felhasználásúak, így nem serkentik a holland külkereskedelmet.

Magyarország 2006-ban 29 milliárd forintot fordított fejlesztési segélyezésre, ami eltörpül a nála mintegy harmincszor nagyobb büdzséjű Hollandiához képest. Korlátozott források mellett érdemes Magyarországnak költségvetési támogatásként csatornáznia segélyeit?

Ha magyar döntéshozó lennék, nem vágnék bele egy projektalapú rendszer felállításába. Túl kevés a rendelkezésre álló fejlesztési támogatás, ahhoz hogy megérje azt a sok időt és erőforrást, amit igénybe vesz ez a típusú rendszer. Inkább költségvetési támogatás és multilaterális hozzájárulások formájában, így például az ENSZ és az Európai Bizottságon keresztül nyújtanám a magyar segélyeket.

Pedig az nem túl látványos...

Tény, hogy a projektalapú segélyezés nagy előnye, hogy segít elindítani egyfajta társadalmi párbeszédet. Hollandiában például az újságírókon túl a holland szakértők, akiket kiküldtek hogy nyomon kövessék, mi történt a terepen, nem csekély szerepet játszottak abban, hogy a fejlesztési együttműködés kérdései bekerültek a köztudatba. A társadalmi tudatosság növeléséhez talán a legfontosabb azonban az, hogy legyen egy kommunikációs stratégia, amely az újságírók és az egyetemek bevonásával biztosítja az átláthatóságot. Az újságírók és a tudományos szakértők a terepen látják, hogy mi történik, hogy a kormány mit, miért tesz, és hogy mit kellene jobban csinálnia. De nem csak a kormánynak, a civil szervezeteknek is van mit tanulniuk. Éppen ezért az újságíróknak és tudományos szakembereknek az NGO-k tevékenységét is ugyanúgy górcső alá kell venniük, tevékenységüket a nyilvánosság számára átláthatóvá kell tenniük.

Magyarországon egyelőre nem létezik ehhez hasonló szakértői csoport, pedig fontos lenne elsősorban az újságírók és az egyetemek, rajtuk keresztül pedig a lakosság érdeklődését felkelteni. Előbb vagy utóbb ugyanis Afganisztánnak hatása lesz a közvéleményre. A magyar parlamenti képviselők egyelőre azonban azt hiszik, hogy a baghláni fejlesztés és újjáépítés támogatottságát semmi sem ingathatja meg. Szerintük tévedek, amikor azt mondom: megváltozik a közvélemény, ha majd megérkeznek az első gyász hírek. Úgy vélik, fel vannak rá készülve. Szerintem nincsenek. És félok, hogy az első reakciónk éppen a rossz reakció lesz.